

UNA PROPOSTA DE INDAGACIO HISTORICA A PARTIR DE FONTS ETNOLOGIQUES I ORALS

Encarna Gil Saura

E.U. Formació Professorat E.G.B. València

Tomàs Peris Albentosa

I.B. «Julia Ribera» de Carcaixent

«...la història de la cultura material no és altra cosa que la història construïda experimentalment partint de les fonts més diverses i sorprenents... (per) corregir les distorsions produïdes pel caràcter selectiu i excloent del document escrit» (Andrea Carandini).

«Les coses comunes són més importants que les particulars perquè són preponderants» (Pitt-Rivers).

I. INTRODUCCIO: LES PREMISES, CONVICIONS O PRESUPOSTS DE TREBALL A PARTIR DELS QUALS S'HA PERFILAT L'EXPERIENCIA QUE PRESENTEM

Considerem que la funció i sentit que atribuïm a l'estudi de la Història dintre els objectius d'un sistema educatiu concret deu constituir la premisa bàsica per tal de poder decidir tant la metodologia a emprar (les formes concretes de treballar l'assignatura) com el propis continguts.

Estem convençuts que la classe d'Història no deu aprofitar tan sols per transmetre determinats coneixements o informació històrica, que no té sentit per ella mateixa, sinó dintre d'un procés de maduració general de l'alumne. L'estudi de la Història deu servir per estimular el pocés de *maduració cognitiva* i de *maduració personal* dels nostres alumnes, permetent-los adquirir una informació que, a més a més d'ésser significativa (en quant que conecta amb allò que ja saben), deu tendir també a ser rellevant (és a dir, útil per tal de prendre posicions com persona, la qual cosa no hem de confondre amb «utilitarista»). Des d'aquests plantejaments, els continguts del proces educatiu, la informació històrica en la nostra assignatura, pasen a ser essencialment

la materia prima de la qual disposem per tal d'afavorir eixa maduració cognitiva i personal dels alumnes; els coneixements històrics deuen deixar de ser una mera erudició acumulativa per constituir un excel·lent instrument per assolir objectius generals tals com fomentar el desenvolupament de l'espèrit crítica, augmentant la capacitat d'analitzar la realitat; facilitar l'exercici del pensament formal i l'adquisició d'una consciència «cívica» (ben entesa com el posicionament que cada persona decideix adoptar envers la col·lectivitat en la quall viu; es a dir, la consolidació de la identitat personal-social).

Totes aquestes consideracions ens porten cap a la idoneïtat de la indagació com procediment didàctic preferent i, des del punt de vista de l'àmbit dels continguts, a primar l'estudi del medi en el qual viuen els alumnes, en el nostre cas el País Valencià, la Ribera del Xúquer, Carcaixent.

Proposem la indagació, entesa no d'una forma radical ni exclusiva, sinó com el procediment didàctic predominant (en aquest cas consistent en una reproducció senzilla i asequible del mètode de l'historiador) que s'alterna al llarg del curs amb d'altres formes de treball, com la millor manera d'intentar dur a terme els propòsits abans esmentats. Inten-tem així tendir cap una classe més «activa»,

«participativa», «divergent» (en contraposició a la classe «esponja», on prima la transmissió ràpida i superficial d'una informació monolítica), que facilite pensar amb més autonomia, que permeta l'adquisició d'una informació funcional (tendent a la conceptualització, propiciant el tractament de les dades no com casos únics, sinó aplicables a situacions noves, fent possibles generalitzacions en contextes diferents), basant l'adquisició de coneixements en el tractament d'informació contradictòria, la confrontació d'arguments i el debat.

Pel que fa als continguts, considerem que l'absència de l'història valenciana, o la seua inclusió com mera pinzellada anecdòtica, és molt perillosa, ja que socialment acaven valorant-se els elements culturals que estan dignificats acadèmicament. Tot i prenent les precaucions necessàries per tal de no caure en posicions etnocèntriques, pensem que els continguts referits al País Valencià, la comarca i la localitat dels alumnes deuen constituir el nucli temàtic central de l'assignatura, amb les lògiques referències a altres àmbits més amples (el peninsular, el mediterrani, l'uropeu o d'altres més llunyans i diferents): és molt enriquidor incorporar, alhora que es treballa el propi entorn, diversos contrapunts d'altres cultures, per tal d'assimilar l'identitat, prenent consciència de la diversitat, i contribuint a fomentar el sentit de relativisme i tolerància. Buscant el microexemple local-comarcal podem aconseguir una escala d'anàlisi alhora simple i coherent, propiciadora de la major claredat didàctica, que permeta assolir els propòsits abans exposats i objectius específics de l'assignatura d'Història (adquisició d'informació funcional, conceptes, models, vocabulari, etc.) triant casos paradigmàtics seleccionats de la història valenciana. L'aprofitament de l'entorn permet, finalment, una millor alternança entre informació concreta i conceptes abstractes, i facilita la connexió amb els coneixements previs, entre el passat i el present,

o l'accés i el contacte amb vestigis històrics (monumentals, amb una dimensió estètica o amb un valor merament informatiu).

II. OBJECTIUS GENERALS DE L'EXPERIÈNCIA

L'experiència que seguidament exposarem preten, d'entre altres coses, mostrar que totes les afirmacions que acabem de fer en el paràgraf precedent no és quelcom merament retòric, ni són unes pretensions quimèriques, sinó uns propòsits educatius difícils, complexos, treballosos i fins i tot arriscats (hi ha algun procés veritablement educatiu que siga molt senzill o que tinga garanties plenes d'èxit?), però perfectament factibles. La proposta de treball que presentem és una temptativa concreta i parcial de dur a la pràctica els objectius abans esmentats.

El seu origen es fonamenta en la pràctica adquirida en sengles activitats extraescolars realitzades dintre el marc de les setmanes culturals organitzades per l'I.B. «Gregori Maians» d'Oliva (curs 84-85) i «Julià Ribera» de Carcaixent (curs 88-89), que tenien com a objectiu mostrar una exposició d'objectes d'interès etnològic. Conscients de les possibilitats didàctiques que ofereix aquesta proposta, planejarem transformar-la en part integrant del treball a fer en l'assignatura d'Història de primer curs de B.U.P., la presentarem al «Quart Concurs de Projectes d'Innovació Educativa en Valencià», de la Conselleria de Cultura, Educació i Ciència; gràcies a l'ajut obtingut s'ha portat a terme durant el present curs a l'I.B. de Carcaixent, sense que les despeses que implica signifiquen cap sobrecàrrega per al centre i amb llicència per poder deixar més de banda el temari oficial.

La proposta de treball que seguidament exposarem pretén el tractament de tot un seguit de conceptes històrics bàsics i del mètode

de l'historiador, mitjançant la reconstrucció del passat immediat (darreries del segle XIX i primera meitat del segle XX), partint essencialment d'una adequada anàlisi i interrogació d'objectes materials conservats a les cases de Carcaixent. La selecció, d'entre totes les possibles fonts, dels objectes quotidians del període a estudiar respon a les següents consideracions:

2.1. Els alumnes arriben amb preconceptes equivocats, essencialment pel que fa al paper de la vida quotidiana en l'estudi i reconstrucció històrica o al protagonisme de la gent comuna (com evidencien les respostes al qüestionari inicial que es va passar a principi de curs). Cal, per tant, fer-los reflexionar, efectuant propostes de treball que remarquen la importància de aquests aspectes quotidians i de tota la gent dintre els processos històrics.

2.2. Precisament perquè els alumnes d'aquest nivell educatiu estan a mig camí en l'estadi d'adquisició i consolidació de les operacions cognitives pròpies del pensament formal, considerem que el tractament d'elements concrets facilita el desenvolupament d'hàbits d'indagació, així com el pas cap a la generalització i la formulació de proposicions més abstractes.

2.3. Aquesta línia de treball és bastant més motivadora per als alumnes de primer de B.U.P. que els respectius temes dels llibres de text, ja que:

— Possibilita l'aportació d'informació procedent de l'àmbit familiar al treball de classe, la qual cosa trenca l'habitual desconexió

entre l'aula i l'ambient familiar-local. La col·laboració familiar repercuteix molt positivament en l'aprenentatge, no sols en forma de motivació, sinò també aportant els materials objecte de la anàlisi (diversos objectes, fotografies, llibres).

— El contacte directe amb els objectes recollits i/o les seues reproduccions fotogràfiques és un immillorable punt d'arranc per l'afloreament d'interrogants (utilitat, sentit, etc.) que possibiliten la formulació d'hipòtesis sobre costums, usos socials, creences, formes de treball, etc., vigents a la comarca durant la primera meitat del segle XX.

— El cúmul d'interrogants que deixen sense resoldre aquest tipus de font arqueològica-etnològica és un estímul valuosíssim, que motiva als alumnes a consultar fonts complementàries que li ajuden a resoldre els problemes i qüestions plantejades (entrevistes a gent major, lectura de la bibliografia escaient sobre etnologia valenciana, història del poble i la comarca, etc.).

— Permet fomentar, en major grau que la classe convencional, l'hàbit de la socialització-col·laboració. L'exposició dels materials arreplegats, oberta als altres grups del centre i als familiars, o les enquestes a la gent vella de l'entorn familiar o del barri, propicien una «educació de la resposta» que involucra a tota la comunitat en aspectes tan importants com la valoració positiva de la nostra herència cultural popular o el respecte al patrimoni artístic o tradicional.

Amb el tractament d'aquesta temàtica i material, amb la metodologia que poc a poc anirem exposant, es pretén que els alumnes vagen millorant el seu nivell de consecució d'objectius al nostre parer molt interessants com ara:

a) *L'aprofundiment en el coneixement de les construccions pròpies de la comprensió històrica, iniciant-se en la utilització, a un ni-*

vell molt simple, dels mètodes de l'historiador (interrogació de les fonts, tractament i sistematització d'aquestes, formulació d'hipòtesis, comprovació de la coherència i lògica dels resultats obtesos, verificació o correcció d'aquests, etc.).

b) *Desenvolupament d'idees claus, inclussors de gran valor explicatiu*, que permeten la comprensió de conceptes fonamentals en l'assignatura, com ara els de causalitat, consens-conflicte, interdependència, desigualtat, varietat-diversitat, permanència-canvi, etc.

c) *Adquisició de conceptes bàsics i matització, ampliació, desenvolupament i jerarquització dels ja existents sobre els diferents aspectes del fet social* (política, economia, societat i cultura del període tractat, però també contemplant la interrelació existent entre tots aquests) sempre des de la consideració de les premises essencials de l'aprenentatge significatiu, és a dir, relacionat-ho constantment amb allò que l'alumne ja sap.

d) *Adquisició d'unes habilitats i destreses bàsiques* (tractament d'informació inicialment confusa, lectura d'imatges, realització de qüestionaris, tècniques d'entrevista, realització d'esquemes, lectura de gràfiques, confecció de fitxes, realització de síntesis, etc.).

e) *Desenvolupament de valors* com: rigor crític, tolerància, solidaritat, responsabilitat, interès per la conservació del nostre patrimoni, etc.

III. METODOLOGIA I FASES DEL TREBALL

L'experiència que presentem intenta, d'entre altres coses, cenyint-nos al terreny metodològic, una cosa tan d'actualitat (però tan

complexa i difícil d'assolir) com és fer factibles els principis teòrics de la concepció constructivista de l'aprenentatge, ideant una proposta concreta mitjançant la qual resulte viable aplicar a l'aula les prescripcions d'aquest paradigma de l'aprenentatge. Les fases seguides per la realització de l'experiència són les següents:

3.1. INVESTIGACIO SOBRE ALLO QUE ELS ALUMNES SABEN I REVISIO DE CONCEPTES ERRONIS I PREJUDICIS.

Aquesta fase del treball inclou tasques com:

3.1.1. Donar resposta a uns qüestionaris inicials preparats pel professor i muntatge posterior d'un foro, per tal de fer aflorar les idees prèvies dels alumnes en relació amb el concepte que poseeixen de la Història (que és, qui la protagonitza i quins aspectes formen part d'ella), els diversos mètodes d'elaboració del coneixement històric i llur respectiva utilitat en l'estudi de les diferents etapes històriques, etc.

3.1.2. Desenvolupar tot un seguit d'activitats englobades dintre l'epígraf «Com podem reconstruir allò que ha passat en el temps?», fonamentalment:

- Fer un llistat de totes les fonts possibles que, segons els alumnes, podrien aprofitar per a la reconstrucció del passat recent del poble i la comarca.
- Valoració inicial, intuïtiva, de cadascuna de les fonts esmentades, avaluant les seues possibilitats d'aportar informació sobre el tema que es pretén clarificar, reflexionant sobre la seua validesa, accessibilitat, fiabilitat, etc.

El nostre paper inicial consistia en anotar les fonts que els alumnes anaven anomenant (primer recomanaven buscar en llibres d'His-

tòria, en segon lloc preguntar a erudits locals, i després a funcionaris de l'Ajuntament). Posteriorment (com que ja havíem tractat abans el concepte i facetes components de la Història) ens tocà fer d'advocat del dimoni, esmentant tots aquells elements històrics per als quals no podríem trobar resposta en les fonts clàssiques que ells havien citat, la qual cosa motivava que anaren sorgint fonts més imaginatives, com ara la guia de telèfons o la publicitat dels programes de festes per obtenir informació sobre les activitats econòmiques, la premsa de de l'època, la visita a cases poc modificades, la toponímia rural, el nom de certs carrers més evocadors, l'anàlisi de costums encara vigents, l'observació d'objectes o fotografies, visita al cementeri per comprovar l'edat o causa de les defuncions, les preguntes a gent vella, etc. Finalment, calia fer-los reflexionar, formant grups, sobre les avantatges i inconvenients de cadascuna de les fonts citades, procurant anar fent un índex dels aspectes que volíem tractar, amb indicació de quines fonts resultaven més adients, per la seua accessibilitat, fiabilitat o comoditat, per analitzar cadascun dels aspectes que preteníem estudiar.

3.1.3. Elaboració d'un informe, per cada grup d'alumnes, en el qual es plantegen les expectatives creades sobre les distintes fonts a emprar per a la confecció del treball, intentant matitzar segons períodes cronològics (per exemple, la constatació que havia fet un grup de que a la guia de telèfons de 1925 hi havien menys de 30 telèfons a Carcaixent, permeté rebutjar aquesta font com indicadora de les activitats econòmiques existents, a causa de l'ínfima mostra que ens proporcionava, tot i mantenint-la, amb reserves, per a dècades més recents).

3.1.4. Valoració i debat dels resultats obtesos en aquesta fase del treball, revisant totes les idees, conceptes i principis inicialment exposats, de manera que amb aquesta refle-

xió puguen revisar-se, corregir-se o matitzar-se els que es tenien.

3.2. PRESENTACIO-JUSTIFICACIO DAVANT DELS ALUMNES DE L'INTERES DE LA TEMATICA I EL PROCEDIMENT PROPOST.

3.3. RECOLLIDA D'OBJECTES ANTICS.

Conscients de les possibilitats d'informació que ens ofereixen els objectes vells i en desús conservats a les cases de Carcaixent, aquesta fase del treball tracta de constituir un taller d'història arreplegant atifells polsegosos oblidats a qualsevol andana i dignificant-los, convertint-los de trastos inútils en fonts d'informació per l'estudi del passat-recent i en peces d'una exposició (en realitat es tracta d'una forma molt *sui generis* d'anàlisi arqueològic).

En la part inicial d'aquesta fase del treball és important que els alumnes arriben a tindre bastant clar:

3.3.1. El tipus d'objectes que cal buscar, per que i per a què els cerquem. La primera resposta dels alumnes consisteix en voler portar objectes que ells consideren especialment valuosos, normalment peces d'alguna modesta collecció (monedes, utensilis ornamentals amb un cert valor estètic i apreciats per llurs família). Cal insistir en que interesen tots els objectes amb més de 20 anys o que s'han deixat d'utilitzar i han estat substituït per d'altres; però que, per qüestió de prudència, és convenient que no porten aquells que siguen fràgils o especialment valuosos. Tot i que no ho parega, aquesta fase significa un reforçament molt potent del concepte d'Història tractat

prèviament, on tenen cabuda totes les activitats dels grups humans i totes les persones. Considerem estrictament necessari, si volem ser coherents amb el concepte d'Història que volem treballar, no limitar el contacte dels alumnes amb els vestigis del passat a la visita a elements monumentals o la visita a museus integrats per peces valuoses estèticament. Cal posar-los en contacte també amb museus etnològics o, millor encara, procurar fer una modestíssim «museu» provisional al centre educatiu, on el mèrit per formar-hi part siga la capacitat de cada objecte per donar-nos informació. L'anàlisi d'un grapat de trastos vells («vulgars» i fins i tot trencats o lleigos) és per nosaltres, des del punt de vista de l'aprofitament educatiu en l'assignatura d'Història, tan necessari i formatiu, si no volem contribuir a transmetre una visió mutilada i àulica de la Història, com la visita a la millor pinacoteca. Per dir-ho d'una forma encara més contundent, ens interessa tant que els alumnes estudien una post de portar el pà pastat a casa al forn o una corbella de desbarbar arros amb el mànec de fusta de morera com que analitzen un Velazquez o un Greco.

3.3.2. Que qualsevol objecte que ens deixen no sols té un valor material (normalment molt baix o mínim), sinó també un valor afectiu i, per nosaltres, un valor informatiu (document del qual podem extraure dades valuoses per al nostre treball). Açò implica l'acceptació d'unes normes de compromís d'observar un comportament de cura i respecte envers els objectes, per mantenir-los en bon estat de conservació.

Per tal d'assolir la major eficàcia en els objectius propostos, vaem elaborar un pla de treball, es crearen grups de treball, cadascú amb el seu respectiu tema, ajudarem a organitzar la distribució de tasques i responsabilitats i prepararem activitats com:

- Que els alumnes redactaren una carta

dirigida a les persones posseïdores d'objectes vells, explicat-los el seu interès pels objectes antics, demanat-los que ens en deixaren i agraint-los la seua col·laboració (activitat feta primer per grups, per arribar posteriorment a una redacció conjunta). A més a més de facilitar la recollida d'objectes i donar-li un caràcter més formal i «solemne» a l'activitat (molts alumnes que no disposaven de materials en l'àmbit familiar i estaven convençuts que els veïns del barri no els farien gaire cas, canviaren d'actitud al tindre a les mans la carta redactada amb el segell oficial del Centre) la redacció de la carta servia d'avaluació, per tal de seguir fins quin punt tenien clars els objectius a assolir, ja que eren els que ells tenien que fer constar com arguments per sol·licitar ajut).

- Acondicionar un aula lliure, per tal d'anar depositant adequadament allí els objectes recollits, la qual cosa no és difícil al nostre Institut (fins i tot poguerem permetre-nos el luxe de triar-ne una contigua a les ocupades pels cursos de Primer de B.U.P.). Aquesta mateixa aula que inicialment acomplí la funció de depòsit, fou la mateixa que posteriorment serví com «taller» d'Història al que acudien els alumnes mentre feren el treball, i la que finalment fou acondicionada per tal de montar l'exposició.

- Transport dels objectes, a càrrec dels alumnes. Es convenient que els alumnes no porten directament els atifells a l'aula habilitada com magatzem, sinó que ha resultat molt estimulante que els portaren a l'aula on feiem la classe, ja que açò permetia mostrar els trastos que anaven portant, la qual cosa resultava estimulante, i incitava als dubtosos o oblidadissos a voler portar també coses.

- Registre i marcat dels objectes (en una llibreta i amb paper adhesiu) per facilitar llur devolució quan concloguera el treball.

3.4. CLASSIFICACIO, CATALOGACIO ANALISI DELS MATERIALS ARREPLEGATS

Es tracta de cercar la fórmula més adient per facilitar que els alumnes puguin concentrar la seua atenció en els materials arreplegats i extraure-los la màxima informació possible.

Com activitat prèvia, procedirem a distribuir els objectes arreplegats segons agrupacions lògiques (objectes de cuina, ferramentes agrícoles, ferramentes no agrícoles, objectes de costura, decoració, fotos, llibres, etc.). No es tracta de cap manera d'una tasca mecànica o rutinaria, sinó d'una feina rica des del punt de vista educatiu, ja que cal posar en marxa tot un seguit de processos mentals molt interessants i anar adoptant criteris metodològics: observació atenta del conjunt càctic d'objectes, determinació de característiques fonamentals i secundàries en cada atifell (materials, utilitat, etc.), establiment de característiques comunes per analogia entre diversos aparells, simplificació de les característiques, per tal de formar els grups, etc.

Tot seguit, sota l'epígraf «Els objectes materials parlen», organitzarem diverses activitats que pretenien estimular l'ús del raonament inductiu, partint de l'anàlisi de peces individuals per, posteriorment, passar a contemplar conjunts d'objectes. Per clarificar el procés seguit potser sia convenient posar un exemple: conforme la quantitat de fotografies disponibles anava essent gran, no podíem seguir analitzant a l'atzar o capritxosament diverses fotografies disperses, sinó que, per tal de tractar adequadament la informació que ens subministraven, calia:

- Agrupar-les segons la seua temàtica (infantesa, escolars, comunions xiquets, comunions xiquetes, soldats, indumentària fe-

menina, indumentària masculina, noces, grups familiars, etc.).

- Observar globalment totes les fotos integrants de cadascun dels conjunts resultants (per exemple totes les de xiquets de comunió).

- Intentar ordenar les fotos integrants de cada bloc segons la seua antiguitat. Per logralo calia fixar-se en diversos indicis, com ara el propi contingut de la foto (segons l'aspecte de les persones o els vehicles que hi apareixen, components urbanístics, etc.), però també en elements formals com el nom del fotògraf o el tipus de cartulina que aprofitava de suport a la fotografia (ja que partint d'alguna fotografia datada, podiem establir la data aproximada d'altres, etc.).

- Estudiar atentament la seqüència obte-

- Esbrinar alguna explicació sobre el perquè dels canvis observats, formulant hipòtesis provisionals senzilles.

Per facilitar que els alumnes concentraren llur atenció en els utensilis arreplegats, per tal d'extraure-los la màxima informació possible, els proporcionarem unes fitxes d'anàlisi, en les quals s'interrogava sobre diverses característiques. Prepararem varis tipus de fitxes (veure annexes): individuals (per un sol objecte) i de conjunt (per estudiar un grup d'utensilis); per aparells i per fotografies. Com que observavem que la inclinació dels alumnes consistia en procurar fer el màxim nombre de fitxes, insistirem en dir-los que importava molt més la qualitat que la quantitat, que procuraren extraure-li a cada objecte analitzat tota la informació que pogueren, procurant que no se'ls escapara cap pista útil. Insistíem també a tranquilitzar als alumnes quan acudien patint per què en molts casos no tenien una resposta clara a moltes de les qüestions formulades en les fitxes subministrades per interrogar els objectes, exposant-los que les conclusions a les quals s'hi podia arribar analitzant un objecte eren quasi sempre

prou limitades i incompletes, enfatitzant llur caràcter de probables i provisionals.

Per tal de facilitar aquesta tasca de interrogar els objectes (utensilis, fotografies, revistes, llibres) ha estat molt útil:

- L'esmentada confecció de varis tipus de fitxes de treball.
- La realització de fotografies dels materials aportats, la qual cosa feia més fluïd el treball en determinats moments (i permetrà en sucesius anys disposar d'una mostra més completa i equilibrada de materials, ja que a més a més dels que porten, disposarem de les reproduccions dels objectes dels anys anteriors).
- La realització d'un quadre-guia per a l'anàlisi de l'objecte en relació amb els diversos àmbits de la cultura, que facilitara la tasca de què els alumnes no contemplaren tan sols l'objecte en sí, sinó que s'esforçaren a reconstruir la seua funcionalitat i sentit dintre el món en el qual s'empraven quotidianament.

Aquesta fase del treball conclou amb la realització d'un informe en el qual cada grup (de tres a cinc alumnes) feia una primera aproximació comprensiva al període estudiat, a partir de la informació directa obtesa dels objectes, emetent hipòtesis al respecte.

3.5. RECERCA DE NOVA INFORMACIO. ANALISI DE TESTIMONIS ORALS I DE BIBLIOGRAFIA

3.5.1. Recollida de testimonis orals.

En la fase «Els objectes materials fan parlar» pretenem que els objectes estudiats i

l'entorn immediat cobren, amb la realització d'entrevistes a determinats avis, una dimensió de vivència del passat, no sols conegut (per l'anàlisi-estudi dels objectes) sinó personalment sentit i viscut. La preparació d'aquesta fase va precedida de dues operacions prèvies: a) confecció d'un qüestionari de preguntes, comú per a totes les entrevistes; b) plantejar-se qüestions organitzatives com ara decidir a qui cal entrevistar, què volem averiguar, quin ambient seria el més apropiat, com enregistrar les entrevistes, etc.

Per altra banda, a més a més de la informació i motivació que pot proporcionar aquesta font, ens resulta especialment valuosa perquè propicia que els alumnes puguin adquirir, durant la realització de les entrevistes, noció sobre la multiplicitat dels punts de vista obtesos, així com que les interpretacions històriques són subjectives i fins i tot contradictòries. D'allò més eloquent resultà, per exemple, la sorpresa irritada d'un grup d'alumnes que ja havien estudiat la seqüència de fotos de comunió, més de 20, comprovant els contrastos palessos amb la situació actual, al obtindre com respostes de l'avi d'un d'ells (del qual estaven segurs que tenia la millor disposició i ànim per ajudar-los) que els trages de comunió de la seua infantesa eren «igual que ara»: quedaren plenament convençuts que cap font històrica era fiable per ella mateixa, sinó que requeria del contrast verificatori amb d'altres fonts per tal de poder ésser acceptada mentre no sorgiren fortes contradiccions.

La realització d'aquesta fase del treball permet:

- Un millor coneixement dels objectes, facilitant en major grau una certa recreació de l'ambient (l'objecte en el seu context) molt més lograda.
- Un increment notabilíssim de la infor-

mació sobre el context social en el qual els objectes recollits tingueren vigència.

- La possibilitat de resoldre determinats interrogants puntuals sorgits durant la confecció de les fitxes dels objectes o les fotografies.

- La revisió de les síntesis elaborades en la fase precedent, amb un considerable augment de la comprensió contextual.

- La possibilitat d'analitzar no sols el missatge, sinó d'altres aspectes de la cultura popular poc representants a l'exposició, com ara la llengua (refranys, acudits, girs lingüístics, cançons, etc.).

Les activitats fonamentals realitzades en aquesta etapa han estat:

a) Preparació del qüestionari de l'entrevista, amb el conjunt de preguntes aportades pels alumnes i d'altres incorporades per nosaltres.

b) Organització dels diferents grups de treball, cadascun d'ells amb un dels següents aspectes: urbanisme-casa-mobiliari / alimentació / indumentària / sanitat-medicina / vida familiar / escola-educació / religió-creences / economia-treball / oci-diversions / política.

c) Entrevistar a persones majors de 50 anys, enregistrent-les en casset i transcribint la part més interessant de cada resposta, per tal de posar la informació obtesa a l'abast d'altres grups.

d) Comparar els resultats obtesos amb la primera aproximació feta a partir dels objectes i les fotografies.

3.5.2. Consulta de bibliografia escaient sobre història i etnologia valenciana.

Especialment de la localitat i de la comarca, contrastant la informació obtesa de diverses fonts, revisar les hipòtesis formulades en la fase anterior a partir de la nova informació obtesa.

3.6. DESENVOLUPAR ACTIVITATS TENDENTS A LA COMPRESIO INTEGRADA I GLOBALITZADA DEL PERIODE TRACTAT (EL SEGLE XX FINS LA DECADA DELS ANYS 60)

La principal consisteix en la presentació d'informes-síntesi sobre la matèria tractada, respectant criteris de brevetat, claretat, jerarquització de les idees principals respecte a les secundaries, etc.

3.7. COMPARTIM LES NOSTRES CONCLUSIONS AMB D'ALTRES. EXPRESEM ELS NOSTRES PUNTS DE VISTA A LA RESTA DE LA COMUNITAT.

La darrera fase consisteix en preparar la col·lecció d'objectes arreplegats i presentarla com una exposició, amb grans panells explicatius que ajuden a comprendre el sentit del material exposat.

FITXES DE TREBALL: L'OBJECTE FISIC

- 1.—Nom:
- 2.—Lloc origen:
- 3.—Data aproximada de fabricació:
- 4.—Materials:
- 5.—Tècniques fabricació:
- 6.—Descripció: foto o dibuix:
 - forma:
 - parts: denominació i forma:
 - dimensions:
 - color:
 - decoració:
- 7.—Procedència: persona que ens l'ha deixat: nom:
 - domicili:
 - lloc fabricació:
 - lloc adquisició:
- 8.—Utilitat: — funció econòmica i social (interroga l'objecte, buscant les possibles relacions de l'objecte amb els diversos camps de la cultura del quadre-guia):
 - interval de temps en que s'ha fet servir:
 - inici: data:
 - motiu:
 - final: data:
 - motiu:

FITXA FOTOGRAFIA

- 1.—Nom fotògraf. Domicili (Carcaixent, altres, ambulat):
- 2.—Any realització fotografia:
- 3.—Tècnica fotogràfica (platino, sepia, blanc i negre, esfumat, etc.):
- 4.—Tipus o gènere (soldat, comunió, festa, etc.):
- 5.—Actitud o ambient (espontani, preparat):
- 6.—Lloc realització: Estudi (mobles, decoració...)
 - Carrer (cases, carrer, vehicles...).
 - Exteriors (platja, muntanya, hort...).
- 8.—Identificació o classificació persones (categoria social, ofici, edat, nom):
- 9.—Postura i activitat (pose dret/sentat o activitat realitzada):
- 10.—Prendes de vestir i complements (calçat, pantaló, barret, faixa, corretja, bastó, corbata, «bolso», ventall, polseres, botons, etc.):
- 11.—Arranjament (cabell, bigot, barba, etc.):
- 12.—Observacions:

FITXA: ELS GRUPS D'OBJECTES I EL SEU CONTEXTE

- 1.—Denominació del grup d'objectes (de cuina, ferramentes agrícoles, etc.):
- 2.—Fes una relació dels objectes que puguen agrupar-se en aquest apartat, per la seua utilitat o el àmbit de la cultura a que pertanyen? ¿Quans hi ha?
- 3.—¿Quines característiques tenen en comú?
- 4.—¿Quina importància numérica tenen, en relació amb el conjunt de materials arreplegats? ¿Creus que es correspon amb la seua importància real? ¿Quins altres motius penses que han intervingut en el percentatge d'aquests objectes que s'han conservat? Explica alguns motius:
- 5.—¿Hi ha varis objectes iguals o del mateix tipus? Quants? ¿Quines coincidències i diferències hi han entre ells? ¿Què podria explicar-ho?:
- 6.—¿Podries organitzar-los per ordre, segons la seua antiguitat? ¿En qué et bases per determinar quin és més antic i quin més recent?:
- 7.—Relacions amb l'economia (agricultura, indústria, comerç, transport):
- 8.—Relacions amb els llocs (edificis, cases, etc.):
- 9.—Relacions amb aspectes sociològics:
- 10.—Relacions amb costums, tradicions, supersticions, festes, etc.

BIBLIOGRAFIA

A.A.V.V. (1985). Análisis e investigaciones culturales, Madrid, Ministerio de Cultura, 22.

A.A.V.V. (1986). Aprender a observar, Museo Arqueológico de Barcelona, Dip. de Barcelona, Servei de Cultura, Barcelona.

A.A.V.V. (1985) (Comissió de Recerca de la Coordinadora de Departaments d'Educació dels Museus Municipals de Barcelona). La investigació pedagògica y el objeto museístico, Barcelona.

A.A.V.V. (1986). Rev. Cuadernos de Pedagogía, n.º 132, passim.

A.A.V.V. (1984). Rev. Debats, n.º 10, passim.

A.A.V.V. (1983). «Museografía e historia del pasado reciente». Rev. Museum, n.º 140.

AMES, M. N. «Desescolarizar el museo: una propuesta para ampliar el acceso a las colecciones», Rev. Museum, 145.

AROSTEGUI, J. (1985). «La Historia reciente: una propuesta metodológica y didáctica», en I Coloquio de Didáctica de Geografía e Historia en Extremadura, Cáceres.

AROSTEGUI, J. (1989). «La historia reciente o del acceso histórico a realidades sociales actuales», en Enseñar historia. Nuevas propuestas, ed. Laia, Barcelona, 33-52.

BACHELARD, G. (1987). La formación del espíritu científico, Siglo XXI, Madrid.

CARANDINI, A. (1984). Arqueología y cul-

- tura material, ed. Mitre.
- COLTHAM, J. y FINES, J. (1980). «Los objetivos para el estudio de la Historia», en La Historia en el Aula, I.C.E. de la U. de La Laguna.
- FRASER, R. (1984). «La Historia oral, una nova font documental, Rev. L'Avenç, n.º 68.
- GARCIA BLANCO, A. (1988). Didáctica del museo. El descubrimiento de los objetos, Ed. de la Torre, Madrid.
- LUC, J. N. (1981). La enseñanza de la Historia a través del medio, ed. Cincel-Kapelusz, Madrid.
- MORINE, H. y C. (1978). El descubrimiento, un desafío a los profesores, ed. Santillana, Madrid.
- OLIVER JAUME, J. (1984). «Los programas escolares y la investigación del entorno». Rev. Escuela Española.
- PALLARUELO, S. (1988). «Trabajo etnográfico en las aulas». Rev. Painorma, n.º 6, 43-47.
- PORLAM, R. y CAÑAL, P. (1986). «Una escuela para la investigación». Rev. Cuadernos de Pedagogía, n.º 134.
- POZO, J. I.; ASENSIO, M. y ASENSIO, M. (1983). «Como enseñar el pasado para entender el presente. Observaciones sobre la didáctica de la Historia», Rev. Infancia y Aprendizaje, n.º 24, 55-68.
- POZO, J. I.; ASENSIO, M. y CARRETERO, M. (1989). «Modelos de aprendizaje-enseñanza de la Historia», en Enseñanza de las C.C.S.S., ed. Visor, Madrid.
- RODRIGUEZ FRUTOS, J. (1989). «Reflexiones y propuestas para la elaboración de un proyecto curricular de historia», en Enseñar historia. Nuevas propuestas, Ed. Laia, Barcelona.
- THOMPSON, P. (1988). La voz del pasado. Historia oral, Ed. Alfons el Magnànim, Valencia.
- ZARAGOZA, G. (1989). «La investigación y la formación del pensamiento histórico del adolescente», en Enseñanza de las C.C.S.S. ed. Visor-Aprendizaje, Madrid, 165-196.

FOGUER DE SERRADURA

el mejor
CAFÉ
EXPRESO

el más
exquisito
CHOCOLATE

los más finos
LICORES

servicio
esmerado
de
GRAN CAFÉ

magnífico salón
adecuado para
BODA y
BAUTIZO

NACIONAL
NACIONAL
NACIONAL

... el mejor del Salvador
Alcornoque

... en los días difíciles
de la Santa Cruzada

... después de la Gloria
y Liberación

por ello: ... este GRAN CAFÉ NACIONAL
- especial por antonomasia - vive las
mejores galas de una sentuosa y
magnífica reforma en la PAZ,
ansiosa y victoriosa de la
VICTORIA

CAFÉ NACIONAL

Toledo nº 19
Teléfono: 10794
MADRID

ayer ...
hoy ...
¡¡ siempre !!
CAFÉ NACIONAL
... al servicio
de ESPAÑA
de su CAUDILLO

